

ADATTÁR.

EGY OLASZ KÖLTŐ MÁTYÁS KIRÁLYHOZ.

E hó 12-én ünnepi pompa, hazafias lelkesedés közt leplezték le Kolozsvár főterén Mátyás király lovas szobrát. E szobor a Fadrus műve: királyt ábrázol, ki a keresztyén kultúra védelmére elszánt nemzet királya. Ez volt a nemzet hivatása. E hivatás kapcsolta be nemzetünket a művelt népek haladásába, tette európai hatalommá. A törökverő Hunyadi János fia volt egy nagy mozgalom ideális vezére: a török elleni agitáció ő benne látott vezért, ki Európát megmenti a török invázió ellen. E hangot halljuk e korszak költőinek lantján. Egy ily költeményt mutatok be, mely költői levél Mátyás királyhoz. Írója *Constantius Fanensis*. Felszólítja, hogy álljon az élére a török elleni küzdelemnek. Mátyás király igazi renaissance-fejedelem módjára Janus Pannonius útján adja meg a választ. E választ már régebben lefordítottam. Kerestem a költeményt, melyre felelt.

Olaszországi tanulmány-utamban a főbb könyvtárakban hiába kerestem Constantinusnak a magyar-török háborúra vonatkozó költeményét. Rómában a Bibliotheca Vittore Emanuel-ben egy csonka kötetre bukkantam, mely Constantius Fanensis költeményeit tartalmazza. Kiszakított rész egy *Vegyes* tartalmu kötetben. Ebben van egy óda, mely a keresztyén fejedelmeket hívja föl a török elleni küzdelemre. (Ode excitans christianorum principes in Turcos.) Ebben megemlékszik egy pár versszakban Hunyadi Jánosról *Blancus* név alatt, mert e korszaknak, Hunyadi János volt *Chevalier Blancja*, mely név aligha nem etymologiai játék a Vlachusból. Megemlékszik Hunyadi tizennégy diadaláról. Most az Ábel hagyatékában találtam meg azt a költeményt, melyre Janus Pannonius válaszol, mert mondhatni minden fordulatra meg van a megfelelő válasz. E költemény, mint Csontos János magánközléséből tudom, több kéziratban meg van. Így Mülkben, Olmützben, Seithentstattban, Firenzében. Ábel valószínűen Firenzében másolta le. A mi költőnk Antonius Constantius (Constanti 1436—1490) Fanoból származott. Irt magyarázatokat Ovidius *Fasti*-jához, mely műve megjelent 1502-ben Velenczében. Irt epigrammákat, ódákat, beszédeket, leveleket, elegiákat. Odája a nyugati keresztyénség elhagyatott állapotát rajzolja. Ugyan ezt

találjuk meg a Mátyás királyhoz irt elegiában. A renaissance-költő szóvirágjait csinált virágnak nézem, nem érzem illatát. De ha a kolozsvári szoborra gondolok: feldobog szívem. A mi nemzeti hivatásunk élő symboluma, melyet elismert az európai közvélemény, melynek tolmácsa a költő.

Ime a költemény:

Antonius Constantius Mátyás királyhoz.

- Pannon népnek erős fejedelme, vitézi királya,
Blancus atyád dísze és hős ivadéka ki vagy;
Oh te ki már egyedül véded még Hesperianak
Égbe vezértő hitét, mely lehanyatlik alá:
5. Száll Latiumban a hír tefelőled, hogy hadat indítsz
S kész vagy is érettünk küzdeni, vívni csatát.
Hősi leventék mennek utánad büszke örömmel
S a török ellen egész néped a harcza siet.
Annyi megyen, hogy ennyi vitézről nem tud a múlt sem
10. S nép soha ily hévvel nem követé az urát.
Hej szégyen minékünk, hogy nézi közönnyel az ellent
Róma tétlenül és Parthenopé maga is.
Nincsen, o nincs fejedelmi vezér Latiumba' sehol sincs
És Florenczbe' se szól harcra hívó hadi kürt.
15. Hát tengerre hajós hadi nép mért szálla hiába
Szicziából és mért hever áruja rég?
Gallia szunyadoz és az ibér se törődik a hittel,
Elvesz a Krisztussal hit, szeretet s a remény.
Mért említenem is, hogy a brit nép messzi vidéken
20. Az örök istennek veszni hagyá seregét?
Mert hiszen a szomszéd németnek keil vala érted
Lándzsát törni, veled küzdve vitézi tusán
Védve hazát s a hitért koczára tenni az élet
Példát adva, melyen buzdul a bajnoki kedv.
25. Mindez a nép, felséges uram, maga veszteg ül és csak
Büszke Velencze adott harci hajókba' segélyt.
S nem csuda, mert a királyt, a ki harczol szent hite mellett
Nem hagyhatja midőn környezi szörnyű veszély.
Most a tanács-rendelte naszád szállott a vizekre,
30. Ausoni jó evező csapja a jón habokat.
Biztonságban is élhet a thrák föld parti lakója
És a Szigettengert szelheti könnyű hajó.
Mert hisz' az ellen nem meri már tengerre bocsátni
Harci hajóit, a mig Márknak a zászlaja leng,
35. És ha igaz, mit hír szele hajt az Itália földjén
És a mit szét hintett, nem hazug az a beszéd:
Tűzzel pusztula el neki nemrég sok hadi népe,
Sok meg a sós habban elvesze nyomtalanul
Épen ezért a pogányt a vak düh lángja emészti,

40. Mert bizony üztön-üzik szárazon és a vizen.
 Üztön-üzöd te kivált, o király, bús harsona szóval
 És rettenthetlen' állsz vele szembe tusán,
 Rád hárul ama szép feladatnak a terhe, de méltán
 Fölvatának rá téged az égi jelek,
45. Mert el nem fajzol te dicső hős bajnok atyádtól,
 A ki erényeivel vívta ki égi honát.
 Ő vala, ő, ki tizennégy ízbe' veré meg az ellent
 És a török hadnak nem hagyta ő pihenőt.
 Kétszer hét diadalt veve rajta vitézi erővel,
50. Melynek az emlékét zengi örökre a Hír.
 Mily diadalmat a szép Semelének dús hajja sarja
 Nyert csoda mód' a csodás India sík mezején.
 Ámde halántékát övezé emez isteni sarjnak
 Égi babér, de kisebb s föld fia volt Hunyadi.
55. Méltán élvezi Blancus az üdvöt az égi Olympon
 S törsz te utat most már, mely föl az égbe vezet.
 Tisztos homlokodat koronának az éke övedzi
 Róla lesúgárzik isteni szent hivatás.
 Arra hívott el az ég, hogy a szép Pannonia hős és
60. Bajnok népe fölött légy a király, a vezér.
 Puszta reményt és minden ohajt túlszárnnyal a tetted
 Város a város után dől a hatalmad előtt.
 Volt-e király, ki tovább terjeszté mint te hatalmát?
 Nőttön-nőtt a híred, fény koszorúzza neved'.
65. S még a latin Muzsák is — mondják — tégedet áldnak,
 Mert kegyeléd őket pannoni föld díszte te!
 Vaj' mi dicső látvány, ha te harci sisakkal a hadban
 Őnekik áldozol! Igy ki ne követne, király?
 Bölcsességre te ősz Nesztor vagy, erőre Achilles,
70. Túl nem szárnyalhat senki a föld kerekén.
 Hejh, nem is im e kesergő alakban kell vala zengnem
 Rólad, mert magasabb hangra vagy érdemes ám.
 Hósi valód, meg a tárgy szintoly verset követelnek,
 Melyben a trójai hős és Rutulus neve él.
75. Vagy a minőben zengte Achilles szörnyű haraggal
 Tisztos Maeonides s Trója alatt a tusát.
 Vagy ha korunkban ily nagy költők nincsenek immár,
 Mint volt Maeonides és vala Vergilius
 Uj Lucanust kell vala szülnöd Cordova néked
80. Vagy hozzád méltó lenne egy új Silicus.
 Zengzetesebb lant szólna atyádról, szólna terólad,
 Zengve a hósi csaták sok diadalmi jelét,
 Zengve minő elszánt lélekkel törsz a pogányra,
 Szent hitedért készen halni a harcz mezején;
85. Zengve, minő nagy lelked, mily daliás alakod van
 És hogy mekkora vagy hadba' s a béke ölén.

Krisztus népe, a míg te vezér vagy, porba nem omlik,
Míg te vezérkedel él és virul Ausonia.

Bár ki szabad csak a föld kerekén, az tégedet áld csak,

90. Hirdeti: általad él s van joga, birtoka még,
Kérek azért jobboldra, melyet Mars ismer a harczon,
Szent koronád — hitedért kérek esengve, király:
Oh ne, ne hagyj el, az ausoni nép lásd mint remeg és fél,
Védjed erős karral, védj te tanácscsal is őt,
95. Így leszel, így új Sándora, új Caesarja a földnek,
Így leszel, így drágább, mint vala drága atyád,
S majd ha szemed lehunyod föld körzi az üdv koszorúja
S csillagként szórsz fényt csillagos égnek ölen.
Most isten veled és a midőn elhallgat a kürtszó,
100. Hű Antoniusod el ne feledd, o király!

Erre felel Janus Pannonius a király megbizásából, a király nevében. Janus Pannonius versét, melyet az Erdélyi Múzeum-Egylet Mátyás-ünnepi számában (1896-ban) (XIII, 8 f. 377—383.) közöltem először, az egybefüggés kedvéért itt is közlöm, miután az Constantius Fanensisnek most már föltalált költeményével újabb megvilágítást nyer.

Hű Constantiusom, te a Múzsák drága kegyeltje,
Te, ki az égig emelsz engemet és az atyám',
Irod: a hír azt tartja egész nagy Italia-szerte,
Hogy szent harciba megyek küzdeni szent hitemért;
S száll csatasíkra velem Pannonia ifjú virága,
Szállnak a főnemesek és követik lobogóm'
Mostan a hír a valót terjeszté czélzataimról
S csalva csalárdul nem áztat a kósza beszéd.
Mert hisz a harc mezején töltöttük ez évet egészen
S vívtunk hősi csatát zengened érdemeset.
Ép haderőt gyűjténk honi partján szőke Dunánkknak
S készítők éber gonddal a Mars műveit.
Im az alatt Ali bég bizván erejében, a Száván
Átkelvén, a Szerém földet elönti hada.
Hitte, dicső diadalt szerez azzal, hogy ha merészen
Ép a szemem láttán lába tiporja hazám.
Már dús zsákmányt visz diadallal mint a ki győztes,
Már a vizen kele át, hol menekült azután.
Mostan e perczbe' vevé csatarendimet észre, legottan
Bár a sötét éjféli árnya, homálya fedé,
Nosza legott csapatit hadirendbe vezérli a harciba,
Dob pörög itt, meg amott fennen a harsona zúg,
Bósz dühvel tör, ront egymásra a két had azonnal,
Van ropogás s a mezőn folynak a vérpatakok.
Háromszor fordít Victoria arcot, az ellen
Háromszor tör elé s fut ugyanannyiszor is.
Ám' mikor a hajnal fényében csillan a dárdá,

Megzavarodva megint, újra futásnak ered.
 Nagy rész harczy mezőn esik el, más rész meg az árban
 Fulad, sok van, a ki bús rabigára kerül,
 Ő maga is bajosan menekül sebesülten az árból,
 Zsákmányát ismét bírja elébbi ura.
 Ám e csapás sem bírja dühét csilapítani még sem,
 Sőt a legyőzöttek szégyene szítja tüzét.
 Gyorsan gyűjt hadat és a Dunán hamar átkele újból,
 Süjtja megint vereség és elüzetve szalad.
 Meg nem elégedvén a sajátom védeni pusztán
 S föl nem használnom, hogy ha nyíl' alkalom is,
 Ellenség földjére török be hamar va d erővel.
 Sergem előtt megy a Félisz, háta mögött megy a Gyász.
 Mysia drága javát földüljük szerte barangván,
 Gradivus vassal, Mulciber tűzzel emészt.
 Zord Ali nincs sehoh és a töröknek serge sehoh sincs,
 Nincs egy íjász se, lovas kopjaveető se sehoh.
 Hogy csatasikra ki nem szállott velem szemben az ellen,
 Gyepiót fordítván, már haza tér seregünk,
 Ámde mivel zöld volt a mező még szerte a tájon
 S nem gátolta a zord tél sem a hadviselést,
 Megpróbálni megint a szerencsét, hévvel ohajtam,
 Istennek, ki segít, cserbe' se hagyni ügyét.
 Ilyr rész az a föld, mit Bosznyáknak hív a köznép,
 Bár csupa bércz, de azért dús sok ezüstje miatt,
 Nincsen is ott rétek zöld síkja se' tarka virága,
 Nincs se vetés sem, a mely dús aratást is adand,
 Zord hegyek, égbetörő magas ormok, szirtfok egész föld
 És sok vár meg erőd áll fenn a bérczi tetőn.
 Itt, eme vad, bevetetlen erőd-védette vidéket,
 Mit nem rontana szét égnék a menyköve sem,
 Bósz Ali ép eme nyár folyamán kerítette kezére,
 És fejedelmének vágta fejét le vadúl.
 Megrohanom s im' a székhely azonnal hódol előttem,
 Majd azután szanaszét dúlni megosztom erőm',
 Mit nemrég bevevék, egy vár fenyegette a várost.
 Őrség védte kemény s jobban a helyzete még.
 Sok dörgő ágyút a fal ellen irányzok azonnal,
 Ámde ily őrséget meg nem izzaszt hadigép.
 Mondjam-e el neked azt, mint zúdit a bástya tetőkről
 Nyilzáport, a minő télen a hózivatar?
 Mondjam-e éjszaka is hányszor ki-kitörtek a várból
 S mennyit szenvedtek tábori őrhelyeim?
 Őket nem gátia a süvöltő északi szél sem
 És nem a fagy, nem a zord téli csikorgó hideg;
 Mig megtörte az éh, a szünetlen szomj meg a munka
 Végre az őrségnek durva, kemény kebelét.

Eljött végre a nap, melyen a szűz szülte az üdvet,
 S jött az óhajta remélt vármegadásról a hír,
 Bár kimerülten is ott mink kettős ünnepet ültünk,
 Mert kétszer született üdv minekünk e napon;
 Elvégezve e hősi tusát azután hazatértünk.
 Ám nem adom magam én még pihenésre soká,
 Mert ha zephyr csókján a folyó jégkérge fölenged
 És a mezőnek is ő szép puha pázsitot ad:
 Zöldellő térség látandja táborom újból,
 Gyül számomra talán újra had, újra segély.
 Írod: nincs a kerek földön számunkra sehol sincs
 Oltalom és hogy ügyem gyámola senki se lesz.
 Gallia szűnyadoz és nem bánja Iberia Krisztust,
 Polgárvillongás dúlja az angolokat,
 Léha tanácsot tart a gonosz Germánia folyton,
 Árul, vesz meg elád egyre az itali nép,
 És nem emészti a gond egyedül csak a büszke Velenczét,
 Kit szent eskütevés, frigy csatol egybe velem.
 Rég hallottam a hírt, hogy készül a harcra serényen,
 Indulóra vízen már egy egész raja vár.
 Ámde merőben más helyzetbe' van itt ez az ország;
 Tétlen lenni se tud és ha akarna se bír.
 Mert a közel szomszéd hozzánk, a török nem is enged
 Nyugtot, sem békés életet és pihenőt,
 Épen azért fogom én üldözni szünetlen örökké,
 Mig szándékomnak kedvez a végezet is.
 Buzdít édes atyám fenséges alakja szünetlen,
 Buzdít, lelkesít a szent hit örök szava is.
 Így teve esküt a pún a római ellen örökre,
 És a gyűlölt phrygen így állt az Atrida boszút.
 És fel nem hagyok én soha, nem a míg élek e harcczal,
 Mig csak a phryg vizen át nem menekül a török,
 Mert ő nem csak a hunt készül kiirtani végkép,
 Ám a ki csak Krisztust tisztel a föld kerekén.
 Birni ma Hesperiat óhajta kívánja leginkább,
 Mert az övé lesz a föld, erre ha tesz rabigát,
 Mert, ha igába hajolt a Kelet Rómája előtte,
 Büszkén azt hiszi, hogy rabja lesz a nyugaté.
 E Rómát tűzzel-vassal földülni szeretné,
 Mint rég tette a galli és azután a geta.
 Rajta tehát, nagylelkű latin, ne aludj, nosza kelj föl!
 Ősi dicsőséged veszni örökre ne hagyd!
 Mit csak a nap látott, ha keletre, ha szálla nyugatra,
 Mind az a föld valaha ősid' uralta csupán
 És a világ ha bukik, ki segítsen elébb a világnak,
 Mint a kinek keziben volt a viláგuralom.
 Hát nem szégyen-e, hogy ki a nyelved mestere, anyja:

Graecia barbar szót törni, dadogni tanul?
 És hogy Rómátok gyönyörű nővére, leánya
 Úrnőből rab lett, barbar igába hajolt?
 És ha nem indít már nem hat meg a régi dicsőség,
 Hogyha határodon áll ellened, az se riaszt?
 Gallia ha szűnyad vagy Ibéria nem csoda az még,
 Mert nem környezi ám még egyiket se veszély.
 Merjem-e hinni, hogy épen az angol jönne segélylyel,
 Ő, a kit elválaszt távol az oczeán is?
 Szívvel nem hajlék soha sem Germánia hozzám,
 Sőt inkább akadályt gördíte mindig elé,
 Titeket én velem úgy a közös vész, mint közös ellen
 Egybeköt és egyesít még a közös szeretet
 És hiszem is, mindent hogy Itália egymaga adhat,
 Hol nép annyi tanyáz és lehet annyi vezér.
 Ott van a versengő Genuának népe, hatalma.
 Szerte a tusc földön sok szabad állam is ott,
 Ott, a ki Rómával mérközni birna, Velencze,
 Honnan a tengereken száll a liburni naszád,
 És a nagy Alfonz ősi királyi családja is ott van,
 Melynek uralma alatt áll ma a régi Tarent
 S ott van atyánk Pius is, a kinek legfőbb a hatalma,
 Mert hisz Róma s a föld főpapi botja alatt;
 Ott a ki békésen kormányoz, Ferrara, téged,
 Ott ki vezet téged, Mantua, harcziasan.
 Vannak még sokan, a kik erényben, erőbe kiválók,
 Ámde a legdicsőbb még is a Sforza neve:
 Van Latiumnak kincse tömérdek; tán az egész föld
 Minden népe se bír, mint ez egy, annyi vagyont.
 Törjünk hát a futó ellenre együttes erővel,
 Szép koszorút ad a föld, szép koronát ad az ég.
 Mert az örök üdvösség vár az egekbe jutalmúl
 S ránk pazarolja a föld számtalanúl javait,
 Ám ha ti hoztok akár nagy, akármi csekély segedelmet,
 Nem hagyom el sohasem drága hazám' s a hitem.

HEGEDŰS ISTVÁN.

VÁRADI SZABÓ GYÖRGY KÉT VERSE.

(1699—1703.)

A székelyudvarhelyi ev. ref. kollegium Kis-könyvtárában van egy
 kézirat oszlopi recept-könyv, melyet az előszó és több lapszéli jegyzet
 szerint Várad alias Becskerek Szabó György írt Barczonban (Udvar-
 hely m.) 1698—1703 között. A kézirat 252 levél terjedelmű, s a mint
 az előszóban mondja az író megtalálhatjuk benne »valamennyi nyavalya
 szokott az egész emberben az bűnért esni: akár külső, akár belső . . .
 mert hogy megérts mind medicusi, mind borbélyi mesterséget megtalálász«.